

موضوع

دیدگاه های متفاوت فقهای عظام در خصوص لقاح مصنوعی

نویسندگان

ثریا اکبر ادیبی، سیده زینب حسینی، مریم دادپی، طاهره شریفی، زهرا متاجی

استاد راهنما

حجت الاسلام محمد جواد قائمی

مدرسه علمیه صدیقه طاهره (سلام الله علیها)

شهرستان: نوشهر

استان: مازندران

فصل بهار- ۱۳۹۴

در این مقاله به این سؤال پاسخ داده شد که تلقیح مصنوعی بین زوجین و بین زن و مرد بیگانه از منظر فقه شیعه جایز است یا خیر؟ وضعیت احکام در زمینه های جواز یا حرمت عمل تلقیح مصنوعی با نطفه شوهر و تلقیح اسپرم مرد به رحم زن نامحرم بدون آمیزش و تلقیح اسپرم و تخمک بیگانه در آزمایشگاه و انتقال آن به رحم زن چگونه است. با بررسی رساله فقها و مروری بر نظر ایشان و کتب مربوط این نتیجه حاصل شد که در خصوص حکم تکلیفی تلقیح مصنوعی از دیدگاه فقها نظرات متفاوتی وجود دارد و جواز و عدم جواز شرعی استفاده از گامت و جنین از مسائلی هستند که پاسخ دادن به آن از ضروریات و مبانی فقهی فقها و قابل اثبات است.

کلید واژگان: تلقیح مصنوعی، لقاح، نطفه، جنین، فقه، دیدگاه فقها.

مقدمه	۱
تعریف تلقیح	۳
انواع تلقیح	۴
اصطلاحات پزشکی	۴

تفاوت دیدگاه فقها

الف) ترکیب اسپرم و تخمک زوجین

۱- تلقیح داخل رحمی (IUI)

۱-۱- تلقیح زن با نطفه شوهر در حال حیات شوهر

دیدگاه موافقان (قائلین بر جواز) ۶

دیدگاه مخالفان (قائلین بر حرمت) ۷

۱-۲- تلقیح نطفه متوفی به زوجه اش

دیدگاه موافقان (قائلین بر جواز) ۷

دیدگاه مخالفان (قائلین بر حرمت) ۸

۲- تلقیح خارج رحمی (IVF) ۹

ب) ترکیب اسپرم و تخمک غیر زوجین

تلقیح داخل رحمی

دیدگاه موافقان(قائلین بر جواز) ۹

دیدگاه مخالفان(قائلین بر حرمت) ۱۰

تلقیح خارج رحمی

اهدای جنین

دیدگاه موافقان(قائلین بر جواز) ۱۱

دیدگاه مخالفان(قائلین بر حرمت) ۱۱

اهدای گامت ۱۲

اهدای اسپرم ۱۲

اهدای تخمک ۱۳

دیدگاه موافقان(قائلین بر جواز) ۱۳

دیدگاه مخالفان(قائلین بر حرمت) ۱۴

رحم جایگزین ۱۴

دیدگاه موافقان(قائلین بر جواز) ۱۴

دیدگاه مخالفان(قائلین بر حرمت) ۱۵

ادله حرمت تلقیح مصنوعی و نقد آن ۱۵

۱- قرآن	۱۵
رد استدلال مخالفان	۱۶
۲- روایات	۱۷
رد استدلال مخالفان	۱۸
نتیجه	۱۹
منابع	۲۱

۱-۲- علی بن سالم از امام صادق(ع) روایت می کند: «شدیدترین عذاب در روز قیامت، عذاب مردی است که نطفه خود را در رحم زنی نامحرم بریزد». (کلینی، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۵۳۹)

۲-۲- امام صادق(ع) از پیامبر(ص) نقل می کند: «در میان کارهایی که بنی آدم انجام می دهد کاری بدتر و گران تر بر خداوند عزوجل، از کشتن پیامبر یا امام، خراب کردن کعبه - که خداوند آن را برای بندگانش قبله قرار داده است و ریختن منی توسط مرد در رحم زنی، به طور حرام، نیست. (شیخ صدوق، ۱۴۰۴، ج ۳، ص ۵۵۹)

رد استدلال مخالفان

به این احادیث ایراداتی گرفته شده است که به بررسی آنها می پردازیم:

۱) هر دو روایت از لحاظ سند اشکال دارند؛ مثلاً در روایت اوّل علی بن سالم فردی مجهول است و بنابراین، روایت ضعیف می باشد. پاسخ این اشکال را برخی از محققان ذکر نموده اند که به جهت اختصار بیان نمی شود.

۲) قرار دادن و ریختن منی در رحم نامحرم ارتباطی با موضوع بحث ندارد، چه آن که غلبه خارجی اقتضا دارد قرار دادن نطفه به آنچه متعارف است، منصرف گردد؛ یعنی ریختن نطفه از طریق مباشرت و مقاربت (زنا).

در پاسخ می توان گفت: اولاً، غلبه خارجی به تنهایی موجب انصراف نمی شود، بلکه مقاربت یکی از مصادیق بارز قرار دادن نطفه است و هیچگاه حکم، مقصور بر فرد و مصداق شایع خود نیست. و ثانیاً، معلق ساختن حرمت بر ریختن نطفه، دلالت می کند که ریخته شدن منی در رحم نامحرم به خودی خود حرام و مبعوض شارع است. (<http://www.noormags.ir>)

از مطالب ذکر شده این نتیجه به دست می آید که تلقیح مصنوعی از حیث ادله (کتاب و سنت) مانعی ندارد و بعضی از دانشمندان مفاسدی برای آن ذکر کرده اند که آن ها یا جزء مفاسد نیستند و یا قابل دفع هستند؛ بنابراین نظریه تلقیح مصنوعی رابطه نامشروع نیست و کودکان ناشی از آن نامشروع نمی شوند.

یکی از راه های درمان ناباروری و نازایی انجام عمل تلقیح است. بدین جهت بعد از مطالعه پزشکی، این موضوع مورد بررسی فقه جعفری قرار گرفته است. این مسئله از جمله مباحث مستحدثه است و فقها به واسطه آیات و روایات مربوطه حکم این مسئله را استخراج نموده اند. در حال حاضر کتاب هایی به نگارش در آمده است؛ اما به طور جامع نظرات فقها و دلایل موافقان و مخالفان بیان نشده است. در این مقاله از روش مروری به بررسی منابع موجود پرداخته شده است تا حکم جواز یا عدم جواز تلقیح مصنوعی بین زوجین و زن و مرد بیگانه با توجه به فقه شیعه استخراج گردد و تفاوت دیدگاه فقها و دلایل آن ها مورد بررسی قرار گیرد.

با عنایت به نظرات فقهای شیعی در خصوص تلقیح مصنوعی با نطفه شوهر، مشکل فقهی وجود ندارد و اکثر فقها بر جواز آن حکم نموده اند و بیان داشته اند که از مقدمات حرام اجتناب شود. برخی از فقهای امامیه قائل به مداخلیت جماع برای حلیت لقاح بوده و از آن جایی که لقاح مصنوعی فاقد این ویژگی است آن را جایز ندانسته اند. در زمینه تلقیح نطفه مردی که فوت کرده است به همسرش، نظراتی در بین مراجع است که برخی بر جواز و گروه بر عدم جواز آن حکم نموده اند. فقهای بزرگوار تلقیح مصنوعی اسپرم شوهر با تخمک زن در خارج رحم و انتقال به داخل رحم را در صورتی که مستلزم امر حرام دیگری مانند استمناء و لمس و دید بیگانه نباشد مشروع می دانند و اکثر فقها تزریق و وارد نمودن اسپرم یا نطفه ی غیر شوهر را به رحم زن حرام دانسته اند. تلقیح خارج رحمی غیر زوجین به اهدای جنین، اهدای گامت (تخمک و اسپرم) و رحم جانشین (اجاره ای) تقسیم می شود. با بررسی به عمل آمده اهدای اسپرم مطلقاً حرام است و علما بر مخالفت بر این امر تصریح نموده اند؛ اما در استفاده از تخمک بیگانه برای بارور نمودن زن اختلاف نظر وجود دارد. برخی فقهای امامی رحم جایگزین را روا شمرده اند، مشروط بر آن که ضوابط شرعی (از قبیل حرمت نظر یا لمس) رعایت شود.

در ارتباط با حرمت تلقیح مصنوعی به آیات و روایاتی اشاره می شود اما ظاهر آیه بیانگر لزوم حفظ عضو مذکور (از مقاربت و نگاه کردن و غیرو) از غیر شوهر می باشد؛ ولی نسبت به شوهر یا خود زن آیه هیچ گونه دلالتی

بر لزوم حفظ ندارد. مخالفان تلقیح در توجیه عدم جواز و حرمت به برخی از روایات وارده تمسک می جویند اما روایت از لحاظ سند اشکال دارند.

* قرآن کریم.

- ۱- امامی، اسدالله (۱۳۴۹). مطالعه تطبیقی نسب در حقوق ایران و فرانسه (چاپ اول). تهران: بی جا.
- ۲- تبریزی، جواد بن علی (بی تا). استفتائات جدید (چاپ اول). قم: ایران.
- ۳- حرم پناهی، محسن (۱۳۸۲). روش های نوین تولید مثل انسان از دیدگاه فقه و حقوق (چاپ دوم). تهران: پژوهشکده ابن سینا و انتشارات سمت.
- ۴- خامنه ای، علی (۱۳۸۹). رساله اجوبه الاستفتائات (چاپ شصده و شش). تهران: بین الملل.
- ۵- خامنه ای، علی (۱۳۷۵). پزشکی در آینه اجتهاد: استفتائات پزشکی از حضرت آیه الله العظمی خامنه ای. قم: بی جا.
- ۶- خویی، ابوالقاسم موسوی (۱۴۱۰). منهاج الصالحین (للخویی). قم: نشر مدینه علم.
- ۷- رضا نیا معلم، محمد رضا (۱۳۸۶). باروری های پزشکی از دیدگاه فقه و حقوق (چاپ دوم). قم: موسسه بوستان کتاب.
- ۸- روحانی، محمد صادق (۱۴۱۴). المسائل المستحدثه (چاپ چهارم). قم: موسسه دارالکتاب.
- ۹- سیستانی، تبریزی، جعفری، محمدتقی (۱۴۱۹). رسائل فقهی (چاپ اول). تهران: موسسه منشورات کرامت.
- ۱۰- شیرازی، ناصر مکارم (۱۴۲۹). احکام پزشکی (چاپ اول). قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام.
- ۱۱- صافی گلپایگانی، لطف الله (۱۳۷۸). استفتائات پزشکی (چاپ سوم). تهران: میثم تمار.
- ۱۲- صانعی، یوسف (۱۳۸۶). مجمع المسائل استفتائات (چاپ نهم). قم: میثم تمار.
- ۱۳- صدوق، محمد بن علی بن بابویه قمی (۱۴۰۴). من لایحضره الفقیه (چاپ دوم). قم: جامعه المدرسین قم.
- ۱۴- صمدی اهری، محمد هاشم (۱۳۸۲). نسب ناشی از لقاح مصنوعی در حقوق ایران و اسلام (چاپ اول). تهران: کتابخانه گنج دانش.

۱۵- طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۴). تفسیر المیزان (چاپ نهم). قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۱۶- طوسی، محمد بن حسن (بی تا). التبیان فی تفسیر القرآن (چاپ اول). بیروت: داراحیاء التراث العربی.

۱۷- علی محمد زاده، خلیل (۱۳۷۵). پزشکی در آینه اجتهاد (چاپ اول). انصاریان.

۱۸- قرشی، علی اکبر (۱۴۱۲). قاموس القرآن (چاپ ششم). تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۱۹- قلبه ای، خلیل (۱۳۸۷). بررسی احکام فقهی و حقوق کودکان نامشروع، فصلنامه دیدگاه حقوق (شماره ۱۳). دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.

۲۰- الکلینی، الرازی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۷). الکافی (چاپ سوم). تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۲۱- گلپایگانی، محمد رضا موسوی (۱۳۶۷). ارشاد السائل (چاپ دوم). بیروت: دارالصفوه.

۲۲- گیلانی، فومنی، محمد تقی بهجت (۱۴۲۸). استفتائات (چاپ اول). قم: دفتر حضرت آیه الله بهجت.

۲۳- لنکرانی، محمد فاضل موحدی (بی تا). احکام پزشکان و بیماران.

۲۴- لنکرانی، محمد فاضل موحدی (بی تا). جامع المسائل (چاپ یازدهم). قم: انتشارات امیر قلم.

۲۵- مسلمی زاده (۱۳۸۳). رساله توضیح المسائل امام خمینی (چاپ سوم). مشهد: هاتف.

۲۶- مصطفوی (۱۳۷۱). التحقيق فی کلمات القرآن الکریم (چاپ اول). تهران: وزارت ارشاد.

۲۷- موسوی خمینی، روح الله (۱۳۸۰). تحریر الوسیله. قم: موسسه مطبوعاتی دارالعلم.

safi.ir

<http://mehrkhane.com/fa/news/976> •

5

<http://portal.nahar.ir>

[http:// www.noormags.ir](http://www.noormags.ir)